

Straatnaam

- 2 Ten geleide
- 3 Een hoop taal: Spelfout?
- 4 Nederlands is meer dan Nederlands
- 5 Over de gevreesde frezer en Azerbeidzjaanse wijzgeren, ofwel helemaal serieus over het studententiee
- 8 Een Nederlandse geschiedenis van *fake news*
- 9 Onverwacht thuiskomen
- 10 Verhevigde realiteit bij Hans Sleutelaar en de Zestigers
- 12 Hoe iedereen weet dat deze zijn ongrammaticaal zijn zal moeten.
- 14 Poëzie in het wild: gedichten in de openbare ruimte van Nederland en Vlaanderen
- 16 Naar buiten voor Straattaal?
- 18 Op bezoek bij de bureu: gesprek-

door: Erwin Mantingh

Aldus sprak Willem-Alexander

Goed luisteren naar een koning met wederkerend historisch besef

O..., wat een rijk lesmateriaal!, was een van mijn eerste gedachten bij het kijken naar het vraaggesprek 'Willem-Alexander 50'. Vakdidactische geestdrift als beroepsdeformatie. Maar behalve als neerlandicus en lerarenopleider raakte ik zelfs als gedoogmonarchist onder de indruk van het vraaggesprek dat Wilfried de Jong voerde met de koning, aan de vooravond van diens vijftigste verjaardag. Over zijn persoonlijke ontwikkeling – het ging uitdrukkelijk niet over zijn koningschap – toont hij zich als mens open, vriendelijk en kwetsbaar. Na een wat aftastend begin ontspint zich in de huisbibliotheek van De Eikenhorst een ogen-schijnlijk natuurlijk vraaggesprek. De Jong stelt zonder veel plichtplegingen vragen en interrumpeert, de koning formuleert al denkend zijn antwoorden.

Interessante tv, het koningshuis én een kijkcijferhit: het is geen vanzelfsprekende combinatie. De vraag is of zich veel jongeren bevonden onder de 4,3 miljoen kijkers en de tallozen die op de uitzending reageerden in de media. Reden te meer om leerlingen kritisch na te laten denken over wat je hier hoort en ziet (en *niet* hoort en ziet). Een voorzet voor lessen over bewuste geletterdheid, die leerlingen prikkelen beter naar de koning te luisteren (en te kijken) dan gebeurde in drie reacties in de pers en sociale media.

WILD DIER

'Koningshuisdeskundige' Dörine Hermans zei daags na het gesprek: "De koning voelde zich er soms een beetje ongemakkelijk bij. Hij zat soms als een verschrikt wild dier op de bank waarin de roofvogel zijn ogen priemde. Maar dat maakte het gesprek juist authentiek." (NRC, 27-4-17) Ik zou leerlingen willen uitdagen deze uitspraak te 'checken'. Daarvoor zullen zij zich wel eerst moeten verdiepen in facetten van mediawijsheid en communicatiewetenschap. Er staat van alles op gespannen voet met elkaar in dit tv-programma. Neem de conventies van een vraaggesprek waarin de interviewer de beurtverdeling dicteert tegenover de koninklijke etiquette die vanouds onderdanigheid voorschrijft: oudere interviews met Beatrix en Willem-Alexander zullen

leerlingen hiervoor de ogen openen. Neem de journalistieke eisen van het tv-programma én redactionele onafhankelijkheid enerzijds tegenover de pr-strategie van de RVD én de ministeriële verantwoordelijkheid anderzijds: wat was vooraf onbespreekbaar verklaard, wat is er weggelaten en is daar iets van te merken? Zo heeft Prins Bernhard veel weg van Hij Wiens Naam Niet Genoemd Mag Worden – het blijft bij één zeer zijdelingse vermelding.

En er valt hier nog veel meer mediawijsheid te vergaren. Een klassengesprek over de opzienbarende verschuivingen in mediagebruik in een halve eeuw Willem-Alexander: van een aanvankelijk tv-loze zwart-witfotojeugd van de drie prinsen naar een digitale bewegendebeelden-cultuur, waarin ter discussie staat wanneer en waar de drie prinsessen mobieltjes mogen gebruiken. Een onderzoekje naar kijkcijfers en de reacties in de (sociale) media: columns, cartoons, ingezonden brieven, tweets enzovoorts met zeer uiteenlopende en gekleurde percepties. (In de uitzending die ik heb gezien was geen 'verschrikt wild dier' op de koninklijke sofa te bekennen.)

WEDERKEREND HISTORISCH BESEF

Zelfs onze koning zegt: zich beseffen ("Ik beseff me ook heel goed").

Wat nu? Koning op taalles, taalregels bijstellen of blijven afkeuren? (27-4-2017)

Deze observatie en vraag in de Facebookgroep *Leraar Nederlands* oogstten binnen 48 uur na de uitzending 48 reacties. Onzin – "hij zei het wel 25 keer" – en zin – "weer een gevalletje van taalnorm, taalgevoel en taalwerkelijkheid!" – strijden om voorrang aan deze digitale dorpspomp van bijna 10.000 leraren Nederlands. De 'discussie' ontspoord, zoals vaker, in een weinig verheffende uitwisseling van strikt persoonlijke observaties verdrinken, zodat het voor-de-hand-liggende over het hoofd dreigt te worden gezien: het taalgebruik en de uitspraken van de koning over taal zijn *gefundenes Fressen* voor lessen Nederlands. Zoals: gepest worden om een 'Baarns

DE NEDERLANDSE MONARCHIE EN DE NEERLANDISTIEK ZIJN ALS PRODUCTEN VAN HET NATIONALISME NAGENOEG EVEN OUD: OM EN NABIJ TWEE EEUWEN.

accent' als reden om van Jacobse & Van Es plat Haags te leren (daarover schreef o.a. Marc van Oostendorp); het koninklijke woordgebruik waarin 'absoluut', 'geestig', 'oké' en 'gewoon' vaak voorbijkomen. Natuurlijk óók de vaststelling dat hij enkele heel 'gewone' taalfouten maakt. Mij vielen er in die zeventig minuten slechts drie op, alle duidelijk als *'slip of the tongue'*: eenmaal gebruikt hij het verwijfwoord *die* in plaats van *dat*, hij zegt een keer 'het maakte niet uit welke nationaliteit je was' (i.p.v. *had*) en tweemaal horen we (een vervoeging van) *'zich beseffen'*. Dat laatste was dus een steen des aanstoots voor een groep leraren. Gelukkig deden anderen een poging deze uiting in een bredere context te plaatsen. Heel leerzaam in de klas lijkt mij het bredere taalverschijnsel dat Peter-Arno Coppen in *Trouw* besprak: het te pas en te onpas optreden van *zich* bij 'ervaringswerkwoorden'. Illustratief in dit verband is ook de waarneming – als ik goed heb geteld – dat Willem-Alexander daarnaast vijfmaal *beseffen* gebruikt zonder het wederkerende *zich*. Zorgwekkend – want symptomatisch, vrees ik – is de beperkte blik die deze leraren Nederlands hier tentoonspreiden: ze maken zich kennelijk drukker over de oppervlakkige handhaving van de taalnorm dan over onderliggende verschijnselen als taalverandering en variatie in spreektaal. Erger, met name voor de leerlingen van deze docenten: ze gaan geheel voorbij aan het feit dat wat de koning te zeggen had, getuigde van zijn wederkerend historisch besef. Bij herhaling verbond hij als voormalig student geschiedenis immers zijn persoonlijke leven en ontwikkeling met historische gebeurtenissen.

DE HAVELAAR

"Het hele interview lang dwaalde mijn aandacht af naar de magere boekenverzameling in de monumentale, van schemerlampjes voorziene kast achter dat bankstel, die me deed denken aan een AKO-filiaal en aan het gezegde 'Toon mij uw boekenkast en ik vertel u wie u bent.'" (*NRC Handelsblad*, 27-4-2017) Deze onversneden snobistische reactie was van Michiel Krielaars, die daarmee vooral bewees dat hij slecht had geluisterd. Als deze zelfverklaarde vertegenwoordiger van de Nederlandse intelligentsia beter had opgelet

dan was hem niet ontgaan dat Willem-Alexander vertelde dat de literatuur een verdieping hoger in het pand stond, iets waarop in een ingezonden brief fijntjes werd gewezen. Nee, de koning hangt niet de intellectueel uit die hij niet is of wil zijn, maar geeft in het interview een aardig inkijkje in de culturele bagage die hij opdeed in zijn jeugd. Herkenbaar voor veel leerlingen is ongetwijfeld zijn weerzin als leerling voor 'de Havelaar'. Dankbaar en leerzaam voor docenten was de toevoeging dat hij het boek veel later 's nachts in één ruk had uitgelezen, toen hij er wel aan toe was.

UITDAGING

De Nederlandse monarchie en de neerlandistiek zijn als producten van het nationalisme nagenoeg even oud: om en nabij twee eeuwen. Ze hebben ook gemeen dat ze beide allerminst vanzelfsprekend zijn maar de overlevingskansen groeien als ze met hun tijd mee veranderen. De monarchie doet zijn best, zo leert dit vraaggesprek. En de neerlandistiek? Die is tegenwoordig versplinterd in specialismen en er zijn amper allround neerlandici over. Het schoolvak Nederlands vormt echter nog altijd een gemene deler van die specialismen, al bevindt het zich eerder aan de rand van de universitaire opleiding Nederlands, dan in het hart.

Daar ligt een schone taak voor de neerlandistiek: het vocden van docenten(-in-opleiding) met uitdagend lesmateriaal. Er zijn allerlei manieren om leerlingen van brugklas tot eindexamen kritisch te laten nadenken over dit vraaggesprek – ik heb hier slechts voorbeelden van enkele aanzetten daartoe gegeven. Mijn leerdoelen als docent zouden zijn bereikt als leerlingen achteraf lachend bewust zouden opmerken: "We beseften ons niet dat de koning zo veel te zeggen heeft, als je tenminste beter naar hem luistert." ●

Erwin Mantingh is sinds 2011 als lerarenopleider en vakdidacticus verbonden aan de Universiteit Utrecht (UU). Eerder werkte hij onder andere als leraar Nederlands op een middelbare school, K.S.G. De Breul in Zeist (2000-2012).